

ПРИЧА „ДНЕВНИКА“

Нестресно занимање

Слађана Илић

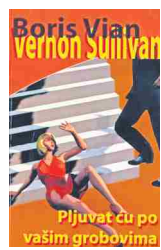


Библиотекар спада у осам најмање стресних занимања – кажу научна истраживања – зато што се од клијената добијају позитивне повратне информације. У функцији верификовања тог тврђења навешћемо тек један живописан пример из библиотечког живота.

Средовечна, транспарентно сређена госпођа црвене косе, јако напарфемисана, у раскошној бунди, увек насмејана када дође у библиотеку, одајући утисак да би одатле желела да понесе нешто много више од неколико књига, поготову када је колега Крле у смени, буђећи у њега очима пуним сјаја, као да прича са филмском звездом, на његово *Изволите, госпођо*, обраћа му се топло, непосредно, одлучно, иако не зна коју књигу би хтела, чини се да тачно зна шта хоће:

Да ли би нешто Ти могао да ми препоручиш? Ти ми увек најбоље даш!

Колега Крле, искусни библиотекар, помало збуњен, па и постиђен, јер је у конкретной ситуацији апсолутно невин, брзо размишља. Поглед му пада на оближњи сточић. Међу гомилом књига налази спасоносно решење, узимајући у обзир наступ, темперамент и жеље кориснице, као и време за које би је требало задовољити. Просто му се смеши књига Бориса Вијана *Пљуват ћу по вашим гробовима*. Његов муњевити предлог потврда је искуства, преданог рада с корисницима, и корисницама, различитих профила, културе, старости и потреба. Заинтересована сада буљи у корицу истим оним ужареним погледом којим је само тренутак пре буљила у Крлету. Начас влада тишина. Дакле, она буљи у корицу, колега Крле у њу, а ја у њих. Његов поглед се труди да не ода мали злочест осмех, зато му се, ваљда, ни угао горње усне никако не помера, мада испод трепавица помно испитује реакцију страствене, нешто средовечније читатељке која је од њега старија, па једно 15 година. Од сада ћемо је звати само СС. Због транспарентности корице предложене јој књиге, СС се не усуђује да пита било шта о садржају. Не окреће чак ни задњу корицу, како би прочитала рецензију – јер предња корица је – исцелише инспиративна!



С пулта одлазим у фонд, иза стакленог зида, како не би постало непријатно. Изгледа да је тог тренутка, бар што се СС тиче, испарила свака непријатност, као да је зид фонда од армираног бетона.

По ТВОЈОЈ конституцији – обраћа се она Крлету и шара очима по његовом телу – рекла бих да си спортиста. Да ли, између осталог, волиш да скијаш?

Волим, мада више волим кошарку – каже Крле снебивљиво.

Данас свако игра кошарку, то није занимљиво. А и нисам баш увек за групни спорт – каже СС – слушај, и ја волим да скијам, а имам и апартамент на Златибору, па уколико будеш хтео да се у овим зимским данима мало посветиш том спорту, слободно се јави, наћи ћу увек места за тебе – поентира она. Притом, у десној руци држи препоручену књигу, а у левој визиткарту коју пружа омиљеном библиотекарку – од срца!

Крле послушно узима пружену визиткарту, задужује СС не гледајући је и каже јој:

– Хвала Вам, госпођо!

СС већ му је окренула леђа, одмахује руком док откопчана раскошна бунда витла око њених још увек витких ногу у црним свиленим чарапама и не погледавши га, каже му самоуверено и лако:

– Јави се.

Добро, елементарна непогода је прошла, мислим се. За њом остаје само траг нападног парфема. Сада већ могу да изађем из фонда. Крле и ја гледамо се преко пулта.

Све си и видела и чула – каже ми са значајним смешком који више не мора да скрива.

Јесам – кажем му – Браво! Мада, не бих баш радо била на твом месту.

Ма наравно – каже он. – Ипак, пошто сам дифовац, нисам сигуран да сам све баш најбоље разумео. Да ли би ти, као филозофкиња, могла још понешто да ми појасниш?

Јесте, за ово ти треба баш тешка филозофија! Хајде, питај – говорим солидарно колеги. Јасно ми је какву конфузију је код њега изазвала СС. Не наилази се на такве баш свакога дана.

Па, није ми јасно да ли је тај поменути апартамент на Златибору за издавање. Ако јесте, како је онда увек слободан? Да ли могу да га изнајмим за себе и за своју девојку? Колико би коштао уколико тамо одем сам? Колико би коштао уколико бих тамо отишао са девојком? Златибор нема озбиљне скијашке стазе. Где бих, заправо, тамо скијао?

Да, тешка су сва та питања, заиста. Прво погледај визиткарту. Да ли је то визиткарта за апартамент или за госпођу?

Крле збуњено гледа. – Госпођа је физиотерапеут, каже. Број телефона...

Аха, дакле тако! Хајде да проанализирамо:

Прво: Да није госпођа менаџер Здравственог центра „Чигота“?

Друго: Да није основала истурено одељење у нашем граду?

Треће: Можда и овде има неки апартамент, да се људи не муче да путују?

Чини ми се да ти не би опростила да на Златибор поведеш ни реуматичну кеву! А ни девојку, чак и да јој очи испадају од увећане штитне жлезде!

Четврто: Да ли те, можда, боли нека коска и да ли би ти пријала масажа?

Пето: Целог тела или парцијално?

Шесто: И којим етеричним уљем?

Седмо: Или, можда, чоколадом?

Осмо: Шта би било да си био сам у смени, с обзиром на то да немамо обезбеђење?

Девето: Шта би било да ти Вијанова књига није била при руци, па да ниси на брзину задовољно страствену читатељку?

Десето: Шта ће бити ако јој се књига не свиђа?...

Добрила, бре! Сада си стварно претерала! Још ја испадох крив! Лакше бих поднео да сам објекат те масаже, него што ме ти сад масираш! Добро, ево, пристајем да за казну поново прочитам којег год хоћеш ниновца из последње декаде! Или ипак не, не бих издржао! Грешан сам! Признајем!

Ето, тако ми каже Крле, добри мој колега. ■

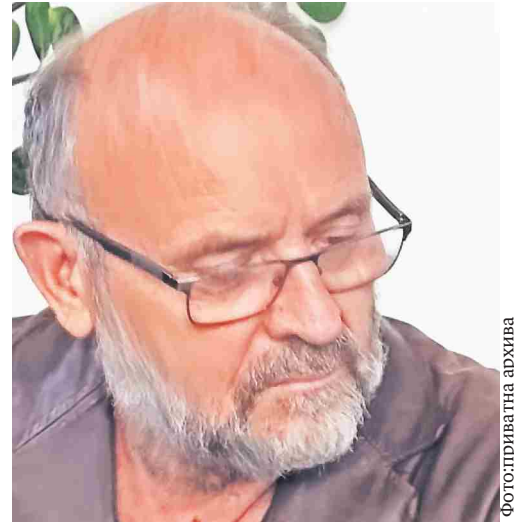
ИНТЕРВЈУ: СИМОН ГРАБОВАЦ, КЊИЖЕВНИК

Дозивање поема

Као заједнички подухват Издавачке књижевнице Зорана Стојановића и Архива Војводине објављена је јединствена Антологија поема српске поезије, коју је приредио песник Симон Грабовец. Како сам аутор појашњава, антологија „Ненадмашне поеме“ представља сасвим нов покушај да се неке појаве у српској поезији, које нису на сличан начин разматране, сада сагледају као могућа целина, и то кроз визуру једног дужег временског периода, будући да су у фокусу аутори рођени између 1841. и 1948, „сасвим својим истостима и разликама“.

● **Помало изненађује чињеница да је књига „Ненадмашне поеме“ заправо прва антологија у српској књижевности која се искључиво фокусира на овај песнички облик. А није да нема врхунских поема, напротив...**

– Сусрећући се са сложеном и скоро неухваћивом проблематиком поемског стваралаштва у нас и покушавајући начинити један смислен и добар антологичарски преглед и, сасвим тим, понудити неки унутарњи ред том огромном песничком пространству, које се простира, могло би да се тврди, у свим правцима; дакле, тај налог разумевања шуме различитих тематско-мотивских оса и песничких приступа, у првом тренутку, учинио ми се скоро узалудним. Чак и у оним случајевима који су своје ослонце налазили у сродним темама или у поемама других аутора. Али што је време више протицало у бављењу овом проблематиком, све више су се исцртавале неке од основних одлика и линија разумевања. Но, и оне су захтевале постављање јасно дефинисаних уметничких критеријума и других ограничења. Због тога, а и због неких, ванкњижевних, разлога морао сам себи вишеструко одредити простор и садржај деловања. То ми је омогућило да се ратосиљам



Фотопријатна архива

– Али, да прво наведемо у чему се ова антологија разликује од других и шта је њена суштина. С једне стране посматрано, више него јасно је да је, поготову у последњих пола века, поемско стваралаштво веома нарасло, тематски се усложнило и квалитетно издигло. И до сада су у већини антологија кључне песме биле поеме. Чак су оне неке од најлепших и најуспелијих дела у нашем поемском стваралаштву. Друга битна одлика је да су поеме изузетно усложниле песничко искуство на тематском плану и обогатило приступима. Створила се једна невероватна мрежа узајамних односа, потицаја, дозивања, која, у коначници, нашу песничку сцену потпуно другачије боји. Слика о њој сасвим је другачија после ове Антологије. А и неки други видови нашег повесног хода добили су нову димензију: пресудни историјски тренуци, тема родољубља, неки топоними, љубав, имагинарни светови, разумевање савременог света, ерос. Без имало задршке могло би да се утврди да поемско стваралаштво судбинскије и суштинскије прати савремену егзистенцију него остатак поезије. Ето, и ово су били неки од водича. Али само водичи, књижевни критеријуми су увек одлучујући.

● **Антологија обухвата песнике рођене између 1841. и 1948. године. Зашто не и оне из каснијих поратних генерација?**

– Савременим поемским стваралаштвом, или још прецизније, оним које сада настаје, нисам се бавио, мада је прва идеја и то подразумевала. Два кључна разлога су књижевна, а један, исто тако јакан, је некњижевни. Подразумева се да постоји доста добрих поема и у овом корпусу, да постоје песници који своје, скоро укупно, стваралаштво записују на овом облику. Међутим, нити је оно на прави начин критички валоризовано, нити је чак и свеукупна поетска материја у антологичарском смислу квалитетно и аргументовано сагледана. Постоје неки избори који су типа урбаног или рокенрол одређења, па генерацијски обележени или они што припадају временски одређеном периоду, који својом делимичношћу само указују на неке од владајућих трендова или нуде преовлађујуће слике моћи појединих центара. А ово су већ некњижевни простори, а ја у тај зверињак нисам био у овом тренутку спреман да крочим. А и проблем са којим сам се суочио у раду на Антологији показао се као веома озбиљан и скоро несавладив. Јер, прво се требало изборити са избором поема, литературом и критичким текстовима, донети одговорне одлуке са укључивањем неукључиваних, одлучити се за облик уцеловљења Антологије и разрешити мноштво проблема друге врсте. Остаје, значи, још да се уради огроман посао, али и потреба да се на прави начин укључи део научне заједнице који делује у простору поетског стваралаштва како би се рашчистио простор и ово стваралаштво на прави начин нашло у некој будућој антологији.

Мирослав Стајић

Читати и друге а не само себе

● **Антологичар пре свега треба да буде пажљиви читач, наводите у предговору. А када је, уз то, и песник – да ли је то додатна предност или чак може бити мана?**

– То је предност ако аутор чита и друге песнике, теоријско-критичке радове, а мана ако чита само себе. Ово питање, такође, призива и неспоразуме, примедбе. Наравно, и оне су увек могуће. И вероватно ће их бити, али много више оних које иду од уста до уста. Међутим, ја сам покушао да свој избор оградим, заштитим што је више могуће, да тако кажем. Без обзира на све, оно што гарантује квалитет су пре свега поеме. Од њих полазе и у њих се враћају похвале и покуде, а, по свему судећи, оне се саме од себе више него успешно бране.

мноштва непотребних дилема и проблема. Но, и поред тога посао је био врашки захтеван и тежак и требало је донети неке веома тешке одлуке, одлуке које могу изазвати подозрења, али и признања, уколико време буде радило за њих. А што се тиче антологичарског контекста, и ту ова антологија узима издвојено место. Она није још једно од многих виђења српске поезије, већ сасвим ново и прекопотребно сабирање производа једног специфичног песничког облика, који код нас још није сагледаван у једној могућој целини и који, такође, вапи за таквим напором. Можемо да поменемо само избор Пере Зупца, али он се задржао искључиво на љубавним поемама.

● **И сами отворате питање обликовања неке антологије: да ли су у избору пресудни естетски критеријуми или неки други, попут потребе да пошто-пото одређени аутор буде заступљен. Шта је Вас водило?**

ЧАСОПИСИ

Летопис
Матице српске

(Матица српска)

Први број Летописа Матице српске у години када обељава два века постојања отвара песма Ивана Негришорца „Често ти тако дођем“ посвећена часопису „који описује наше векове“. У сталној рубрици „Поезија и Проза“ објављени су и прилози Илије Лакушића, Перице Маркова, Боја Пижурице, Сунчице Денић, Владимира Б. Перића, те преводи прозе Збигњева

Мастернака и Ени Пру. Рубрика „Есеји“ доноси текстове Ленке Настић о Захарију Орфелину, Лазара Букве о поезији Радимира Продановића, те Милене Благојевић, у чијем је фокусу „живот као тамница“ у певању Владислава Петковића Диса. Јелена Марићевић Балаћ и Сања Перић правиле су компарацију између поезије и поетике Збигњева Херберта, док у „Сведочанствима“ Лазар Чурчић пише о *Објављеним*,

којим је Георгије Магарашевић најавио излазак *Летописа*, а Славко Гордић кроз изводе из својих дневничких белешки говори о писцима и књигама. Стална рубрика „Критика“ прати актуелну књижевну продукцију, а у овом броју текстове потписују и Светлана Шетовић, Слађана Миленковић, Драгољуб Перић...



Нова мисао

(КЦВ „Милош Црњански“)

Из издавачке радионице Културног центра Војводине „Милош Црњански“ изашао је нови број часописа „Нова мисао“. Централни темат, који је уредио новосадски писац Ђорђе Писарев, посвећен је односу уметности и вештачке интелигенције, о чему су у својим есејима промишљали Илија Бакић, Настасја Писарев, Владимир Сумина, Небојша Карталија, Биљана Мицков и Жаклина Дувњак Радић, а ту је и интервју са писцем Гораном Скробоњом. Књижевни теоретичар Владимир Гвозден посветио је своје слово Александру Тишму у поводу обележавања стоте годишнице рођења великог писца, књижевна критичарка Драгана В. Тодоресков анализира је актуелну женску поетску продукцију у контексту конкурса за награду „Милица Стојадиновић Српкиња“, док се театролошкиња Мина Петрић бавила вишејезичношћу у српском театру.



Поља

(Културни центар Новог Сада)

Часопис за књижевност и теорију „Поља“ отвара традиционална рубрика „Гласови“, у којој су се поетским и прозним текстовима огласили Семездин Мехмедовић, Немања Митровић, Маша Сеничић, Маријана Чанак и Алекса Миленковић. Из света кроз „Дозиве“ ту су певања Ђузепеа Унгарегија и Агњешке Крос. Средиште броја посвећено је стваралаштву Давида Албахарија, о којем промишљају Марјан Чакарчевић, Срђан Срдић, Татјана Росић Илић, Владислава Гордић Петковић и Драган Бабић. Рубрику „Илуминације“ творе записи Сузан Сонтаг, Моина Фарухија и Франческе Орсини, а у „Златној греди“ Милан Алемпијевић се бавио улогом цеза у култном роману Милана Кундере „Шала“. Нова „Поља“ доноси и дневничке забелешке Славка Гордића и Павла Угринова, те интервјуе са Олгом Токарчук и Владимиром Арсенијевићем.



ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ

Рашка земља

Миљана Д. Ђук

Срце Немањичке државе страни путописци називали су Terra Rascia. Центар јој је био у сливу реке Рашке.

Путописци су кроз Расцију пролазили на путу из Дубровника и Сарајева за Цариград и обрнуто. Расција је за њих била митска земља. Године 1530. Бенедикт Курипешић пише о планини изнад Новог Пазара са чијег врха се виде Смедерево, Цариград и Дубровник. А стотину година касније Евлија Челебија оставља запис о манастиру Мажићи у Лимској долини као великој лаври, вас у злату, са 500 калуђера. Толико становника није имао ни оближњи Прибој, а камо ли омањи манастир.

Али много већу пажњу привлачио је манастир Милешева. Дипломата Корнелије Шепер видео је 1533. у Милешеву пророчанску књигу о скором крају света коју је написао Свет Сава, на „свом језику, са сликама и симболима“. Годину дана после Шепера манастир посећује Бернардо Рамберто и затиче седамдесетак калуђера, који говоре словенски (la lingua schiava). Они су показали очувано и лепо тело Св. Саве (integro e bello). Манастиру удељују прилоге подједнако хришћани, Јевреји и Турци. И Катерино Зено, деценију касније, потврђује да су и прилозима најиздашнији Турци, који се „боје свеца“. То пише 1574. и Парижанин Пјер Лескалопје. Калуђери су га угостили чорбом од



уља и празилука, рибом и црним хлебом. Шест година касније Паоло Контарини оставља опширнији запис о манастиру, „са многим сликама пророка са српским словима и лепим украсима“. Контарини је видео само прекрштене руке Св. Саве, не и лице, „јер кажу да се човек који му погледа лице толико уплаши да може да умре“. Путописац каже да калуђере често узнемирују Турци који се госте цабе. Шест година пре него што је тело Св. Саве спаљено на Врачару, Енглезу Фоксу отворили су Савин ковчег: на грудима Свеца Фокс је приметио гомилу злата, па се упитао колико је тек добијао жив. Фоксу су показали и штап Св. Саве. Француског амбасадора Сансија године 1611. дочекује свега двадесетак калуђера, који су изгледали као просјаци. На зидовима Милешеве Санси је видео урезана многа имена, међу њима и свог познаника племића Де Брева. Чињеница да угледни Француз урезује своје име говори да је записивач био свестан лепоте и вредности манастира. И његовог трајања. Други Француз, Иг Пуквил, 1808. није свратио у манастир јер је он био напуштен и порушен. На путу према Сјеници, изнад села Милошев До, Пуквил је видео племенове како прождиру Рашке шуме. Турци су палили шуме да би истерали

разбојнике (биће српске устанике). Стићи данас до Милошевог Дола мала је авантура. Прелепо село, на обалама Милешевке, окружено густом четинарском шумом. Данас готово пусто, са урушеном школом и задржним домом.

Пуквил у Нови Пазар није свратио јер је над тврђавом угледао стотине птица лешинара: кљуцали су главе српских устаника набодене на коचेва.

О Новом Пазару, тада највећем граду у Рашкој области, такође су писали сви путописци. Приметили су да људи по цео дан кафенишу испред својих радњица (Фокс, као и Пуквил, није хтео да сврати, јер је чуо да је то «лоповско место»). Петрова црква и Ђурђеви стубови обавезно су помињани. И још два манастира, којима је данас тешко ући у траг.

Од Пазара путници су настављали или према Бањској или према Копаонику. И једни и други морали су да прегазе Ибар, сивовит и брз. Веровали су да је то Херброс, на чијим обалама је певао Орфеј. Вероватно су у копаоничким чобаницама, босоногим и рашчупаним, препознали бесне менаде којима је певач ускратио љубав.

Походио сам, недавно, пределе којима су путовали путописци. Путеви су се урушили и зарасли у траву, а оне у Рогозници Албанци су пресекали рововима. Био сам у исто време радостан и тужан. Радостан јер сам ходао по митској, из снова земљи, тужан, јер сатима нисам срео никога. Осим понеког јелена и дивљег коњића. ■

КРИТИКА НЕДЕЉОМ

Симулација живота

„Услови нису битни“, Љиљана Д. Ђук (Партизанска књига, 2023)

Пише: Сања Перић



Нова књига Љиљане Д. Ђук представља њену другу збирку кратке прозе, у којој једноставним потезима оцртава ликове усамљеника, неснађених у симулакруму живота. Сачињена од једанаест прича, збирка је уоквирена двема са истим јунаком, писцем, при чему читалац не прати његов развој, колико развој технологије која га окружује. У том смислу знакови су наслови: прва прича носи назив „Уреди десктоп по саветима Паула Коелја“, а последња „Уреди текст по саветима ChatGPT-ја“. Мишљење живог човека, ма колико је према уреднику Срђану Срдићу Коелја заправо „гуру опште малограђанске тупоумности“, замењено је вештачком интелигенцијом. У целини збирке то, међутим, значи само савршене велове којима човек прекрива своју перцепцију стварности. Одсечним, али не и драматичним покретима, ауторка раскрива велове пред очима читалаца, док њени јунаци остају неретко огољени у својој делузији, без храбрости и воље да прогледају и сами.

У првој причи писац своју стваралачку кризу не жели да преоброди онако како је то једино могуће – стварањем. У потрази за инспирацијом следи друге и бира лака решења, неспреман да прихвати било какву врсту одговорности. Ако „бити писац значи бити одговоран“, и ако је „тешко носити дар препун одговорности“, стваралачки интегритет бива подређен *имици*, с циљем да се свако преузимање одговорности избегне. На сличан начин угрожен је морални интегритет других јунака у збирци *Услови нису битни*. Страда, притом, и њихова аутентичност, па они „не знају ко су“, крунећи се и трошећи у „блаженству имања туђег живота уместо свог“. Једна од најбољих прича у књизи носи назив „Никад се неће десити нешто лепо“. Безнадежност оваквог наслова иронија је доведена до крајности, будући да ауторка,

упркос тешким темама које бира, не утапа своју прозу у мрак и јад. Ако је у причи „све сиво, само је бес љубичаст“, у фокусу је управо оно људско што се издваја из сивила. Обичне животне ситуације непредвидиво померају кривуљу беса и опседнутости младића, емотивно заробљеног у давно завршеном односу. И други јунаци заглављени су у протоку времена, понављају „увек исто“ и рутини, те је зато проза Љиљане Д. Ђук уверљива, топла и сетна: ми сведочимо јунацима који тихо вену у својој свакодневици.

Разговор је редак у овој књизи, а речи се само прекуцавају и бришу: на лаптопу писца, у непосланим смс-овима, у дактилографском препису туђих речи. У кафани је ћутање знак поштовања, док у фабричком насељу нема разговора међу супружницима. Тишина је као заштитни слој за самообману, а самообмана, за ескапистички настројену читатељку, бива „најлепши степенник лудила“.

Теме којима се ауторка бави провокативне су и актуелне: женски алкохолизам, емиграција младих, смисао психотерапије, еутаназија, хомосексуализам. То су, уједно, и они идејни елементи којима ауторка приступа озбиљно, без површности која карактерише, на пример, успутни помен национализма. Снага прозне речи Љиљане Д. Ђук није у описима, заплетима, или дијалозима, већ у атмосфери коју чине осећања и мисли, деликатне, а оштре попут разломљеног стакла. Тако колебање између матерњег и новог, непотпуно усвојеног језика, засеца у већ начети расплет личности: „...не-

стала сам и у језику и то је добра мимикрија. Ако не могу да се исказем, не постојим“. Писац у последњој причи нема снаге „да да свој отисак“, због чега више и не постоји у *свом* тексту – њега пише и уређује ChatGPT. Сличне слабости нагоне и друге ликове на мимикрију, све до потпуног растакања и нестајања. *Услови нису битни* јесте зато неадекватан, чак исподпросечан наслов за дело, које се успешно одупире дезинтеграцији у самој књижевности, дајући јој боју, свежину и аутентичност, уз вредан отисак на нашој савременој књижевној сцени. ■



ПРИЧА О КЊИГАМА

Професор, предавања и чудо стварања

Пише: Ђорђе Писарев



Једна од чувенијих сцена из Толкинове књиге "Господар прстенова" свакако је она у којој чаробњак Гандалф, у мрачним и језивим дубинама рудника Морије, стане на мост изнад провалије и каже страшном Балрогу: нећеш проћи! И Балрог није прошао, Дружина прстена је спасена, а њихова мисија, стићи до планина Усуда и уништити Прстен се наставила. Тако је, у овом случају, зло побеђено а речи "нећеш проћи" (не можеш проћи) заувек су заузеле место у срцима читалаца овог грандиозног савременог епа. Нажалост, што се тиче читалаца, ова фантастична крилатица као да данас важи, у сасвим другом контексту, за свет (савремене српске?) књижевности. Као да се неки антикњижевни Гандалф поставио одлучно између "старијих" писаца и њихових књига, па "штитећи" читаоце, изрекао одлучно: нећете (више) проћи! Тако је између савремених читалаца и до пре пар деценија врхунских писаца, попут Киша, Пекића, Булатовића... одједном постављена баријера која, тренутно, нажалост, готово да је несавладива. (О Селимовићу, Андрићу, Црњанском или Ђокићу не треба причати у овом контексту, али питање је и колико њихова улога класика заправо обезбеђује нормалну читалачку рецепцију?)

Ипак, један писац успео је да прескочи ову прилично озбиљну препреку; реч је о Милораду Павићу, а добар повод је објављивање прва три тома његових књижевноисторијских и есејистичких дела: "Историја српске књижевности барокног доба (17. и 18. века)", "Историја српске књижевности предромантизма" и "Историја српске књижевности класицизма" (уредник Сава Дамјанов, издавачи КЗВ "Милош Црњански" и Народна библиотека Србије). Ове су књиге, наравно, строго научног дискурса, али то не треба да заваља читаоце.

Уосталом, сећају се Павићеве студенти предавања на којима је казивао баш знања која су сада систематизована у овим првим томовима очигледно темељније и свеобухватније едисије. Неки од њих су, тада, сматрали да су му предавања помало досадна (нас пар другара који смо тако неразумно сматрали да смо већ, што би рекао Саројан, "будући велики песници", иако нисмо имали ни исписаног

стиха вредног пажње), други да је помало непријатно бити прозиван и излазити на табу са кредом међу прстима и бавити се, уживо, пред другима, не баш лако вештином версификације (стидљиви и дискретни), а они трећи, мудрији – моја будућа супруга и пар њених углавном колегица – долазили су на предавања с радошћу, страшно, уживајући јер су на време схватили да се професор Павић, историчар књижевности, у једном златном тренутку трансформише и почиње, заједно са њима, пред њима, да испишу "Хазарски речник" мешајући "сиву и златну", што би отпевао и Бајага, и бивајући обојени тешким бојама (Горан Баре и Мајке), тако да се пред њима одвијало велико чудо стварања.

Тако је Павић леденим дахом дискурзивног (научног?) текста темељним на натукницама сцијентизма рационално и историјско с лакоћом преводио у ирационално и историјско деструирајући вероватно и постојеће, стварајући алтернативну историју, истовремено и алтернативни паралелни свет народа Хазара који је у 9. веку насељавао простор између Дона и Кавказа. Уколико је писање савршен облик времена, како то каже Ле Клезио, онда би читање морало бити надахнута свест о том времену, па читали ми историјску хронику, теоријску студију или роман, а онај тренутак разумевања исписаног, који је судбоносан баш као борба Гандалфа и Балрога у рудницама Морије, луцидно је и неизбежно откривање које лако измиче скривајући се у амблематском, а прелепом писму.

Сада, годинама касније, појавили су се нови комадићи универзалне, фантастичне пазле, теоријске и историјске књиге за које можемо само да претпоставимо да ће, у времену које не тече линеарно, у земљама снова и књига које и даље, накнадно откривати Павића, Мајстора Павића, хроничара Хазара затвореног у Алеф – универзум, заувек присутног магичним прахом, осуђеног али дарованог да за све нас производи (читалачку) чаролију.

Јер, знано је, повремено се дешавају отклони у времену, избацивање из ритма снажне водене струје, као када би победнички брод (Књига) на тренутак спустио сидро, зауставио се, да би морепловци (писци и читаоци) пехаром пуним зрелог пива прославили тренутак тријумфа.

И нико неће моћи да каже "нећеш проћи", јер Павић је прошао. ■

ХОМО ПОЕТИКУС

Помиловање, за Десанку, тражим

Бошко Сувајдић



Помиловање, за Десанку, тражим. Ону, која милост излила је себру. Месец виторози што на небу стражи Искон-Грачаницу, с папертом, у сребру. Ласту цароставну под очевим кровом, Обожене претке за Немањић-столом, Великог жупана, и Оца, и Сина, Аријског анђела, краља Драгутина, Њиве и пашњаке спуштене с висина. Евергетиду, христолико здање –

За Десанку, тражим, помиловање.

За Ненадовиће, барјаке што вију, А под Медведником, Бирчанин-Илију, Девојачку тајну, јатачку Србију, Екстракт-завичајну, отровницу, змију. Селачке амбаре, труле после кише, Акрстиховане зиме и пастише. Набујале реке, и мртве пољане, Крстоносне претке, у ген уписане. У стих: „Земља јесмо!“ У реч: „Бранковање!“ –

За Десанку, тражим, помиловање.

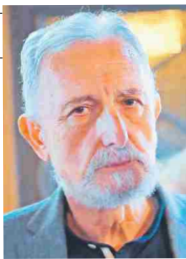
Тражим помиловање за Десанку. Родила је бајку, крваву, безданку, Анђелима, дечјим, крилату читанку, Животу и слављу шеву-раноранку. Из зелен-колевке пшенице и ражи Мир неначет-стиха песме која блажи –

Помиловање, за Десанку, тражим.

СЛОВО О ВЛАДИМИРУ ПИШТАЛУ ПОВОДОМ НАГРАДЕ „ДР ШПИРО МАТИЈЕВИЋ”

Преметање људског зрна у решету светова

Селимир Радловић



Из нове књиге Владимира Пиштала нам, на најбољи начин, доједрују укуси и мириси многих времена и светова, окружених провалијама заборава, и поуке о њима. Лиризована приповедна реч, наизглед фрагментизована, шири се и расте њеним страницама, сад у целишћу, крајолицима борхесовског бурлескног дијалекта, сад недреш из традиције блиставих алузија. Милисав Савић, Владин колега, вели да у Венецију не треба ићи без његове књиге о Венецији. Јер је он њу даровао златним речима и метафорама, он о њој, заправо пише као о љубавници. Сава Дамјанов, такође Владин колега, поводом књиге Крто Малтезе, његов прозни дискурс именован је као неку врсту бајковне фантазмагорије, као трактат сањара који се одриче свог књижевног порекла.

Михајло Пантић га назива практичарем сажете имгинације и прозног поетизма, примећујући да је поетички и мотивационо доследан, језички заошћан и ђаволски духовит, и да његова нарација, у Миленијуму у Београду, тече готово филмским убрзањем. Ја сам га, најнепосредније, препознао у вишебојности мета-

форе Слађане Илић – као будног сневача у урлајућој дивљини. Из једноставног разлога – сведочећи, у савременом метежном и пустошном свету, с дна бунара, вавилонског, у којем је језик у раскораку са срцем, а срце није сагласно с оним што језик изговара, овај нам је аутор посведочио да је књига, доиста, сенка нечег у ауторовој глави, које остаје и кад се све друго гаси. О тој сенци, њеним донетима и узлетима чули смо драгоцене речи, на недавном округлом столу, који је, у Библиотеци Матице српске, организован у славу и част Владимира Пиштала, као добитника Златне књиге. Он је посведочио о намери нашег аутора да нас разбуди из тешког сна, да, из одежде небића, уђемо у одежде бића. Да се вратимо звездама и ветровима који су одвојени од наше душе, кретом Декартовог осећаја да постојимо само унутра. Као што се Венеција може назвати и путописном, и аутобиографском, и есејистичком књигом, а у збиру бива романескна тканица, тако је и Песма о три света, доиста песма, веродостојни лирски вез, али и приповедни низ, у крајњем исходно роман једног кентаура којему се морала свидети Венеција.

Свети Августин вели да се Стари Завет открива у Новом Завету, да је Нови Завет сакривен у Старом Завету, да су они, заправо, не толико алегорије један другогме колико узајамне метафоричке идентификације. За Фраја реч је о јединственој форми која сједињује Дантеову архитектуру и Раблеову дезинтеграцију – без њеног разумевања и тумачења нема разумевања и тумачења књижевности. Света књига наслеђује, преноси и диверсификује митологију. Она говори језиком мита и метафора, па је истински одговор на њена значења књижевни одговор. Стога су је, с разлогом, именовали као књижевност плус, као јединствену симултану скупину метафора.

Њено референцијално значење је, заправо, њено истинско примарно значење, будући се све вредности повезане с појмом истине могу спознати само кроз мит и метафору. Када, у отиску, даха, златног, из уста, Очевих, послушамо – ја сам чокот, а ви лоза, онда нема сумње да метафора није случајни украс библијског језика, већ његов доминантни модус мишљења. И зар истински ехо ове дивне слике не одјекује страницама Песме о три света, у чудотворној двоумици да ли је, доиста, Отац, наш, начинио свет као сат, па га је нависо и отишао!?



На самом крају, усмеравајући фантазмагоријско пробијање Пераштанке Озане Болице, кроз три утегнута цивилизацијска прстена, пратећ њен повратак у завичај, кроз слике преметања нашег људског зрна у решету светова, Владимир Пиштало је, као што је записао мој колега Ненад Шапоња, показао вишак смисла за разумевање других култура, за својеврсно препевавање историје, уводећи српски роман у глобално светско такмичење. Стога је сасвим умесан његов став да се Песма о три света може сматрати првим српским суматраистичким романом. Сам аутор придодасе да суматраизам не може проћи, односно, да и, надаље одјекује. И одјекује. И одјекује! ■

„КОРТО МАЛТЕЗЕ: ЦРНИ ОКЕАН“ (DARKWOOD, 2023)

Потрага за благом

Пише: Драган Стошић

Стари (анти)херој у новој младости, стотину година касније, у модернијем свету, чији се авантуристички дух не врти око Великог већ око низа, тзв. локалних ратова, некада „морнар без лађе“, сада „племић који је постао пират“, митски Корто Малтезе вратио се међу људе, не би ли их извукао из њиховог досадног, предвидљивог виртуелног „он-лајн“ живота, подсећајући их да је машта једини начин да се спаси „оно мало душе“. Он то суверено чини у првој (рибут) епизоди, од две досад реализоване, коју су под насловом „Црни океан“ креирали цртач Бајстен Вивес и сценариста, историчар Мартен Кенан (2021), а на увид љубитељима овог медија у Србији, крајем прошле године понудио београдски Дарквуд, у преводу с француског Горана Костровића.

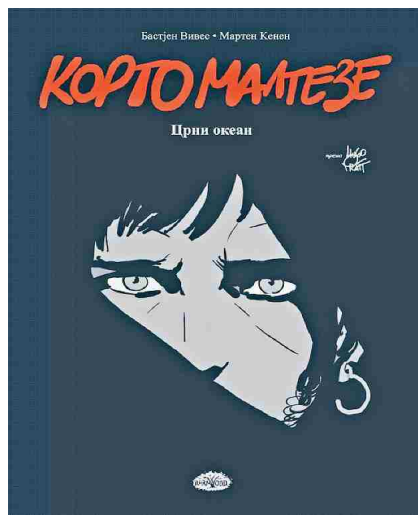
Био би то, укратко, опис другог покушаја да се „оживи“ лик из стрипова, чије појављивање 1960-их година (тачније 1967, у „Балади о сланом мору“) стоји у директној вези са новим статусом тог медија, дотад деље забаве познатије као стрип. „Корто Малтезе“, дакле, и његов комплетни, визуелно-нарративни „отац“, Хуго Прат (1927-1995), „повукли су ногу“ и естаблирану критику натерали да у стрипу види нешто више од забаве (касније ће то добити одредницу „графичка новела“) и доделе му статус „девете уметности“.

Претходно се, да потсетимо, са „оживљавањем“ сусрео шпански двојац - сценариста Хуан Дијаз Каналес и цртач Рубен Пељехеро, који су прву од четири досад реализоване епизоде, „Корто Малтезе под ноћним сунцем“ објавили четврт века након последње Пратове посвете, како многи тврде, свом алтер егу - у изгубљеном континенту „Му“ (1988). Патриција Џаноти, аргентинска колористкиња која је од своје 17. године сарађивала са Пратом, а од 1995. управља његовом заоставштином, у трагању за достојним настављачем Пратове магије коју је „усадио“ Корту Малтезеу, и након одбијања стотине сценарија, скица и предлога аутора, дала је шансу шпанском тандему. Љубитељима стрипа у Србији засад је понуђена и друга епизода („Екваторија“, 2018. у Стрипотечи, коју је до њеног гашења објављивао Даквуд).

Тек, Патриција Џаноти није стала. Пронашла је нови ауторски пар, и, убеђена у свој избор, „офарбала“ првих 14 табли, што заједно са црно-белим остатком лавираног „Црног океана“ чини потпуно функционалну целину. А Вивес (и Кенан), осим тог „колор-ц/б експеримента“ и премештања радне читав век касније, нуде и минималистички цртеж, од ликова у контурама, често изостављених детаља лица, до позадине у одблесцима - тек да би се показало јесу ли протагонисти на мору, у граду или на планини, или... За разлику од Каналеса (и Пељехера) који се прилично стриктно држе и приче и (нарочито) цртежа.

„На страну сам појавни шарм, Прат је пре свега осмислио, много пре глобалистичке ере, нови архетип авантуристе, задојеног контракултуром и бунтом. Пун знатижеље према другим цивилизацијама, Корто је грађанин света, ослобођен од предрасуда, неспутан религијом или идеологијом“, пише, између осталог, Беноа Мушар - директор редакције Кастрмановог сектора за стрип, у говору за ово издање. И, баш тако, „Пробуђени“ Корто „случајно“ упада у заверу тајног друштва „Црни океан“, сачињеног од Јапанаца пребеглих у Перу након краја Другог светског рата, који жуде за рестаурацијом „старе јапанске империје“. Наш (анти)јунак, међутим, не дозвољава да га приповест скрене у обичну „битку за правду“, већ његов авантуристички дух, како му га је Прат „обојио“, посеже за причом о изгубљеном благу Инка. Путештвије овог морнара-пустолова почиње да се одвија, дакле, по већ уходаном рецепту - мали је свет за његовог измаштаног грађанина Кортоа, који ће га, на близу две стотине табли, пропутovati од Јапана до Перуа и натраг у Шпанију, са успутним станицама које радњи дарују вероватност. Временски контекст „догађања“ препознаје се у вестима из *offa*, о нападу на Куле близнакиње Светског трговинског центра у Њујорку, 11. септембра 2001. Димензија реалности је у његовом „сусрету“ са америчким државним секретарем Колином Пауелом, док се мирис митског сновиђења изражава у лику Распућина, који, као и увек, дефинише људску свест између мржње и љубави, истине и лажи, црног и белог...

Потрага за благом је и сада више метафора него садржај. То је, у неку руку, алиби за ауторе и њиховог (анти)хероја да „обиласе“ свет у коме се преплићу историја и митологија са новим технологијама узурпирања људске (под)свести. Путовање је то измаштаним светом у коме се надмећу убице, среброљупци, хуље, љубавници, преваранти... наспрот луталици без отаџбине, чији морални компас се (и даље) не квари. ■



ФИЛМ НЕДЕЉОМ

Трилер стања ствари

Пише: Владимир Црњански

Филм „Руски конзул“ редитеља Мирослава Лекића (управо је започео свој биоскопски живот), у свему је очекиван. Конвенционалан је али није незанимљив мада не нуди ништа епохално ново и невиђено, како на сазнајном тако и на естетском плану. Тако, кога занима питање Косова и српско-албанских односа од седамдесетих до осамдесетих година прошлог века, видеће како већ тада изгледа и тече, данас ваљда свима познато - притисак Албанаца на Србе да напусте своје куће и имања, док ће поклонници филма, као велике табле погодне за романсиран приказ крупних и важних друштвених и политичких кретања, бити суочени

Филм „Руски конзул“, у својих готово два и по сата обухвата деценију живота доктора неуропсихијатра Илије Југовића (Небојша Дугалић), који 1973. године, после професионалног пропуста и неетичног односа са пацијенткињом, бива кажњен: из Београда је премештен у болницу у Призрену, на место лекара опште праксе. Током једног ноћног дежурства, сведок је милицијског пребијања непознатог човека. У



„Руски конзул“ по истоименом роману Вука Драшковића; режија: Мирослав Лекић; улоге: Небојша Дугалић, Жарко Лаушевић, Паулина Манов, Светозар Цветковић, Мето Јовановски, Енвер Петровци, продуцент: Телеком Србија, Vision Team

са занатски добро направљеним, драматуршким и визуелно коректним, продукцијом солидно заокруженим остварењем у којем нема ни нарочитих емотивних врхова ни падова.

Оно чега има су упечатљиве улоге, од главних до оних споредних, остварених колико надпросечним интензитетом толико и са правом мером. Настао - још или тек - 1988. године, као „уметнички чин разобличавања косовске политике Титовог комунистичког режима“, предлог „Руског конзула“ за филм, поред свега што се са Косовом и људима који тамо живе десило после, и дешава данас, пре има функцију, с овдашње стране и перспективе допуне сложене мозаика и појачавања еха негдашњих прилика и догађаја, поштено је рећи уверљиво преломљених кроз судбине главних јунака, него експлозивни набој новооткривене, претходно дуго прикриване и прећуткиване актуелности.

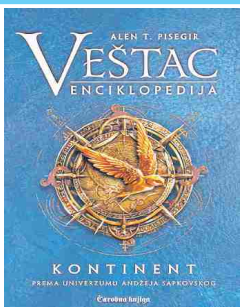
Изгледа и сам свестан тога, и како изјављује у интервјуима поводом филма, редитељ Лекић са својим сарадницима није желео да направи политички памфлет и пружи коначне одговоре, а са знањем и да целокупна историја српско-албанског односа не може да стане у један филм, у фокусу првенствено држи саму причу и ликовне смештене у само један период ове дуге и мучне повести. Ипак, испоставиће се да је прокламовано могуће само делимично, јер у овој драми коју покреће политика као судбина, и једно њено виђење, и протагонисти и антагонисти, представници добра и зла, носиоци су и својих националних идентитета и егзекутори више или мање губних вишедеценијских анимозитета.

својој личној истрази открива да је непознати - и непожељан, професор историје Љубо Божовић (Жарко Лаушевић), који, сем што не да своју кућу Албанцима, има куражи да говори: „Русија ће опет постати Русија, а Косово ће опет бити српско“.

Можда само човек под притиском који налази свој начин да исказује незадовољство и бунт, а можда потенцијални психијатријски случај, Божовић се издаје и за некадашњег руског дипломату Ивана Степановича Јастребова, стварну личност присутну у Призрену осамдесетих година 19. века. Доктору Југовићу овај ће сусрет и оно што следи још драстичније променити живот. Жеља и поступци да на првом месту буде човек и савестан лекар, у судару са партијском машинеријом једноумља, корумпираношћу, притворношћу, страхом, слепом послушношћу локалног партијског кабадахџи, коначно злочиначком завером и монтираним судским процесом, невиног Југовића одводе на вишегодишњу робију...

Ако бисмо прву половину „Руског конзула“ окарактерисали као друштвено политички трилер, други део је у жанровском смислу готово пунокрвни затворски филм, погођене атмосфере и крајње животних ликова и ситуација. Локална актуелност и универзалност „Руског конзула“ није само у изгледа непролазности свих питања везаних за Косово, већ и у препознавању и осликавању модела ауторитарне а поткупљиве и бахате власти, сукобу добра са злом, које је, у оновременом комплексном свету опсена, све теже резиковати. ■

ПРОЗОР У СВЕТ



Вештац
енциклопедија:
Континент
Ален Т. Писегир
(БоЧаробна књига, 2024)

Анџеј Сапковски је вероватно једини аутор епске фантастике из источне Европе који је успео да пређе оквире читалачког хоризонта своје родне земље (у овом случају Пољске) и оствари светски успех. Његови романи и приче прате Гералта, вешца, односно ловца на чудовишта, у понекад депресивним, понекад хумористичним авантурама кроз фантастични пејзаж света инспирисаног словенском митологијом. Светску славу Сапковски ипак делом дугује огромном успеху видео игара које су настале као адаптација његових књига (трећи део „Вичера“ често се наводи као најбоља игра свих времена), и мада му не нарочито успешна Нетфликсова играна адаптација није помогла, свакако није није ни одмогла, бар на нивоу медијске присутности.

„Континент“ је један од три тома енциклопедије фиктивног света „Вешца“, коју је према текстовим Анџеја Сапковског саставио и написао француски аутор Ален Писегир. „Континент“ питким тоном описује важне топониме универзума Сапковског, од Новиграда који они који су играли игру памте са љубављу и но-

Реч критике

сталгијом обично везаним за драга места из правог живота, преко обећане вилењачке земље Дол Блатане (славне „Долине цвећа“), до мањих места, важних за главног лика ове саге, попут краљевске крипте у Визими где је Гералт убио стригу, или Блавикен, где је невољно зарадио надимак Кољач из Блавикена.

Уз раскошне и евокативне илустрације, одреднице често прате цитати из текстова Сапковског, као и одломци који објашњавају „историјски“ контекст важан за топониме. Фингирани фактографски тон допуњују мапе, и нарочито занимљив одељак са каталогом грбова краљевстава и важних покрајина, именима актуелних владара, али и валута које се користе (занимљиво је да и у видео игара играч у зависности где је, добија круне, орене или флорене које понекад мора и да размењује.) Иако „Континент“ није „права“ књига са заплетом, непоречице је да постоји посебна магија у фиктивним енциклопедијама које обећавају да су измишљени светови авантура мало више стварни него што се надамо.

Настаја Писарев

Цитат

Острво је сачињено од више узастопних тераса. На самом тлу налази се палата Локсија, препознатљива по својим црвеним крововима. То је неизбежна етапа за сваког ко жели да стигне до горе, јер не постоји други пут. Мало изнад тога, украшена бројним галеријама, баштама и мостићима, налази се Аретуза, академија за магију коју могу похађати искључиво жене. Сјајне куполе, светлуцавих врхова, припадају палати Гарстранг, обавијеној антимагијском ауром, а над свим тим уздиже се Тор Лара, Галебова кула. Ту је и једна пећина коју тешко може пронаћи онај ко не зна где је скривена, а налази се у нивоу мора и залази дубоко у острво.